

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ ДИЗАЙНУ І МИСТЕЦТВ
(повне найменування вищого навчального закладу)

Факультет «Образотворче мистецтво»
(назва факультету)

Кафедра живопису
(повна назва кафедри)

Пояснювальна записка

до дипломної роботи на здобуття ступеня_бакалавра

на тему: Портретно-жанрова композиція

«Ті, хто тримають небо»

Виконала: студентка 4 курсу Димченко Д. П.
спеціальності 023 «Образотворче мистецтво,
декоративне мистецтво, реставрація»
освітньо-професійної
програми «Станковий живопис»

Керівник: доцент Єфименко Д. В.

Харківська державна академія дизайну і мистецтв
(повне найменування вищого навчального закладу)

Факультет «Образотворче мистецтво»

Кафедра станковий живопис / денна форма навчання

Рівень вищої освіти Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти

Спеціальність 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво,
реставрація»
(шифр і назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувачка кафедри живопису

Ковальова М.М.

«01» травня 2026 року

**ЗАВДАННЯ
НА ДИПЛОМНИЙ ПРОЕКТ (РОБОТУ) СТУДЕНТУ**

Димченко Дар'я Павлівна
(прізвище, ім'я, по батькові)

1.Тема проєкту (роботи): Портретно-жанрова композиція «Ті, хто тримають небо»

Керівник проєкту (роботи): Єфименко Дмитро Вікторович

затверджений наказом вищого навчального закладу від « 01 » травня 2026 року
№ 106-ОС.

2. Строк подання студентом творчого проєкту 1 червня 2026 року.

3. Вихідні дані до творчого проєкту: Зібраний підготовчий матеріал під час
переддипломної практики.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):

- *Обґрунтування актуальності теми;*
- *Збір інформації та систематизація підготовчих матеріалів;*
- *Аналіз аналогів;*
- *Розробка авторської концепції рішення теми;*
- *Композиційний пошук образотворчих засобів втілення творчого задуму;*
- *Технологічні та живописні засоби виконання оригіналів;*
- *Висновки;*
- *Список використаних джерел;*
- *Ілюстративні матеріали.*

5. Консультанти розділів проекту (роботи)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

6. Дата видачі завдання 1 травня 2026 року.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломного проекту (роботи)	Строк виконання етапів проекту (роботи)	Примітка
1	<i>Затвердження теми дипломної роботи</i>	<i>Травень</i>	
2	<i>Аналіз аналогів</i>	<i>Квітень</i>	

		<i>Травень</i>	
3	<i>Розробка авторської концепції рішення теми</i>	<i>Квітень</i> <i>Травень</i>	
4	<i>Композиційний пошук образотворчих засобів втілення творчого задуму;</i>	<i>Квітень</i> <i>Травень</i>	
5	<i>Затвердження ескізів рішення теми</i>	<i>Травень</i>	
6	<i>Систематизація інформації до пояснювальної записки</i>	<i>Травень</i>	
7	<i>Виконання оригіналів дипломної роботи</i>	<i>Травень</i> <i>Червень</i>	
8	<i>Оформлення пояснювальної записки та дипломної роботи</i>	<i>Червень</i>	
9	<i>Захист дипломної роботи</i>	<i>Червень</i>	

Студент

(підпис)

Димченко Д. П.

(прізвище та ініціали)

Керівник проєкту (роботи)

(підпис)

Єфименко Д. В.

(прізвище та ініціали)

Анотація

У пояснювальній записці до дипломної роботи розглядається процес створення сюжетно-тематичної живописної композиції «Ті, хто тримають небо», присвяченої рятувальникам ДСНС. У роботі досліджуються особливості зображення людини в умовах війни, руйнувань та небезпеки. Значна увага приділяється збору теоретичних і візуальних матеріалів, аналізу художніх аналогів, розробці авторської концепції, композиційному пошуку та вибору технологічних засобів виконання твору.

У процесі роботи було визначено основні композиційні та живописні засоби, необхідні для створення образу рятувальника: низький ракурс, багатофігурна композиція, діагональна побудова, контраст світлого і темного, стримана кольорова гама. Окрему увагу приділено ролі світла, руху, фактури та просторового середовища.

Abstract

The explanatory note to the diploma project examines the process of creating the thematic painting composition “Those Who Hold the Sky”, dedicated to the rescuers of the State Emergency Service of Ukraine. The work explores the representation of a person in the conditions of war, destruction and danger. Considerable attention is paid to the collection of theoretical and visual materials, the analysis of artistic analogues, the development of the author’s concept, the search for a compositional solution and the selection of technological methods for the final artwork.

The study identifies the main compositional and pictorial means necessary for creating the image of a rescuer: a low viewing angle, multi-figure composition, diagonal structure, contrast of light and shadow, and a restrained colour palette. Particular attention is paid to the role of light, movement, texture and spatial environment.

ЗМІСТ

1.	Обґрунтування актуальності теми.....	7
2.	Збір інформації та систематизація підготовчих матеріалів.....	9
3.	Аналіз аналогів.....	14
4.	Розробка авторської концепції рішення теми.....	19
5.	Композиційний пошук образотворчих засобів втілення творчого задуму.....	20
6.	Технологічні та живописні засоби виконання художнього твору.....	23
7.	Висновки.....	25
8.	Список використаних джерел.....	28
9.	Список ілюстрацій.....	30
10.	Альбом ілюстрацій.....	31

1. Обґрунтування актуальності теми

Тема дипломної роботи «Ті, хто тримають небо» присвячена рятувальникам Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Сьогодні ця тема є особливо актуальною, тому що війна, руйнування, пожежі та постійна небезпека стали частиною життя українського суспільства. Після обстрілів саме рятувальники першими приїжджають на місце трагедії, гасять пожежі, розбирають завали, шукають людей, допомагають евакуювати постраждалих і роблять усе для того, щоб місто могло жити далі. Якби цієї роботи не було, простір навколо набагато швидше перетворювався б на суцільну зону руйнування. Люди довше б залишалися б без допомоги, будинки стояли б знищеними, вулиці – небезпечними, а саме відчуття життя поступово зникало б. Рятувальники повертають місту можливість існувати далі. Вони прибирають наслідки катастрофи настільки швидко, наскільки це можливо, і саме через це після руйнування залишається відчуття, що життя все одно продовжується.

Вибір теми зумовлений особистим інтересом до сучасної української реальності та до образів людей, які працюють у складних умовах. Тема виникла внаслідок спостережень за подіями війни, наслідками обстрілів і роботою рятувальників. Метою творчого проєкту є створення портретно-жанрової композиції, присвяченої рятувальникам ДСНС під час виконання ними професійного обов'язку. У роботі передбачається показати цих людей через живописний образ, у якому поєднуються сила, втома, відповідальність і готовність діяти. Окрема увага приділяється драматизму ситуації, масштабу руйнувань, складності умов роботи та поведінці людей, які продовжують працювати серед диму, води, уламків і небезпеки. Велике значення мають композиція, світло, колір, рух фігур і створення цілісного простору.

Метою кваліфікаційної роботи є розробка авторської концепції та створення портретно-жанрової композиції «Ті, хто тримають небо»,

присвяченої рятувальникам ДСНС, у якій засобами станкового живопису розкривається образ людини, що діє в умовах війни, руйнувань, пожежі та небезпеки, а також утверджується ідея мужності, відповідальності та колективної дії. Відповідно до мети було поставлено наступні *завдання*:

- обґрунтувати актуальність теми дипломної роботи в сучасному мистецькому та соціокультурному контексті;
- зібрати, опрацювати та систематизувати теоретичні й візуальні матеріали, пов'язані з темою війни, катастрофи, героїзму та зображення людини в небезпечних умовах;
- проаналізувати художні аналоги з метою виявлення композиційних, образних, світлотіньових і колористичних засобів, важливих для реалізації авторського задуму;
- розробити авторську концепцію твору та визначити його основний образно-смісловий зміст;
- здійснити композиційний пошук образотворчих засобів втілення творчого задуму;
- обґрунтувати вибір техніки, формату, матеріалів і живописних прийомів виконання дипломної роботи;
- створити цілісне художнє рішення дипломного проєкту та узагальнити результати роботи у висновках.

Об'єктом дослідження є образ людини в сучасному станковому живописі в умовах війни, катастрофи та героїчної дії. **Предметом роботи** є композиційні, образні, колористичні та технологічні засоби створення портретно-жанрової композиції «Ті, хто тримають небо», присвяченої рятувальникам ДСНС.

Джерельну базу роботи становлять сучасні наукові публікації, мистецтвознавчі дослідження, музейні матеріали та праці, присвячені аналізу живопису, темі війни, травматичного досвіду й образу людини в умовах катастрофи. Значну роль у формуванні теоретичного підґрунтя відіграли

праці, присвячені психологічному впливу мистецтва та способам художнього осмислення складних життєвих ситуацій.

Теоретична основа роботи. Теоретичну основу роботи становлять сучасні мистецтвознавчі дослідження, присвячені осмисленню травматичного досвіду, ролі глядача як свідка драматичних подій, образу війни в сучасній візуальній культурі та формуванню образу героїзму в українському мистецтві. Важливе значення для роботи також мав аналіз художніх творів Ф. Гойї, Т. Жеріко, В. Гомера, І. Рєпіна, М. Дергуса та А. Константинопольського, що дозволило виявити композиційні, світлотіньові, пластичні та колористичні засоби зображення людини в умовах небезпеки, боротьби та екстремальних обставин.

2. Збір інформації та систематизація підготовчих матеріалів

Поштовхом до вибору теми дипломної роботи стали події, у яких сьогодні живе українське суспільство. Повномасштабна війна стала реальністю повсякденного життя, і разом із цим особливо виразно проявилися риси сили, взаємної підтримки та самопожертви людей. Серед тих, хто щодня перебуває в епіцентрі небезпеки, є рятувальники Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Саме їхня робота – порятунок людей під час руйнувань, пожеж та інших катастроф – стала основою художнього задуму дипломної композиції «Ті, хто тримають небо». Бажання передати мужність цих людей, їхню витримку та готовність діяти у найскладніших умовах стало головним емоційним імпульсом для створення роботи.

Підготовка до виконання композиції передбачала збір і осмислення матеріалів, які могли допомогти точніше сформувати художній образ майбутнього твору. На початковому етапі було опрацьовано теоретичні та візуальні джерела, пов'язані з темою драматичних подій у мистецтві та зображенням людини в ситуаціях боротьби й небезпеки. Зібрані матеріали

поступово впорядковувалися відповідно до їхнього значення для роботи: частина з них допомогла краще зрозуміти історичний і культурний контекст теми, інші стали орієнтирами для пошуку композиції, характеру руху фігур та загальної атмосфери сцени [1, 9, 11]. Окрему увагу було приділено матеріалам, що стосуються художніх засобів виразності – світлотіні, контрасту, пластики руху та емоційної напруги образів [12].

У процесі підготовки було також звернено до мистецтвознавчих публікацій, присвячених проблемам сюжетно-тематичної композиції та розвитку реалістичного мистецтва. Аналіз цих джерел допоміг глибше осмислити, як у різні історичні періоди художники зверталися до теми людської боротьби, страждання та героїзму. У дослідженнях розглядаються принципи побудови багатофігурних композицій, способи передачі драматизму подій та роль емоційної виразності образу. Ознайомлення з такими працями дозволило краще зрозуміти, як за допомогою композиції, ритму фігур і світлотіньових контрастів художник може передати напруженість ситуації та внутрішній стан персонажів.

Серед них, актуальним для осмислення теми дипломної роботи є дослідження польського мистецтвознавця Т. Шершень «Болючі образи: Україна 1993, 2014 та 2022 років» («Painful Images: Ukraine 1993, 2014, and 2022») [12]. У статті аналізується, як сучасне українське мистецтво реагує на події війни та соціальних потрясінь, формуючи нову візуальну мову для передачі травматичного досвіду. Автор зазначає, що художні образи війни не лише фіксують історичні події, але й трансформують їх у символічні образи пам'яті та переживання, де центральну роль відіграють емоційна напруга, драматичні композиції та контраст світла і тіні.

Значний інтерес становить також дослідження К. Мато «Глядач як свідок: травма і testimonio в сучасному кубинському мистецтві» («Spectator as Witness: Trauma and Testimonio in Contemporary Cuban Art») [6], опубліковане у журналі Arts. У ньому розглядається концепція «свідка» у

сучасному мистецтві, коли художній твір виступає засобом фіксації складних історичних подій та людських переживань. Дослідниця показує, що візуальне мистецтво здатне передавати колективний досвід страждання, втрати та боротьби через символічні образи та драматичні композиційні рішення.

У статті Л. Фрогет та Дж. Беннет «Естетичне відтворення: взаємодія з мистецтвом, що викликає травматичну втрату» («Aesthetic Enactment: Engagement with Art Evoking Traumatic Loss») [4] досліджується психологічний аспект сприйняття мистецтва, яке відображає складні життєві ситуації. Автори підкреслюють, що художні образи травматичних подій формують особливий простір емоційного переживання, де глядач стає співучасником події. Завдяки цьому мистецтво здатне не лише відображати реальність, а й сприяти її глибшому осмисленню.

Окрему увагу приділено вітчизняним дослідженням, присвяченим сучасному українському мистецтву в умовах війни. У статті херсонських науковців «Мистецтво на передовій візуальна культура війни та образ перемоги в українському арт-дискурсі» [5] аналізується трансформація художніх образів у сучасній українській візуальній культурі. Автори зазначають, що сучасне мистецтво активно формує нові символи героїзму, де центральними образами стають захисники країни, рятувальники та люди, які допомагають іншим у критичних ситуаціях. Через такі образи формується нова візуальна мова сучасного героїзму, що поєднує реалістичність із символічністю.

Значну частину підготовчої роботи становив аналіз візуальних джерел. Було досліджено музейні колекції, художні альбоми та електронні архіви [7, 9], що дозволили простежити, як митці різних епох вирішували тему драматичних подій і людської боротьби. Особливу увагу привернули твори художників, у яких центральне місце займає багатофігурна композиція та напружена сюжетна дія, зокрема роботи Франсіско Гойї «Лихоліття війни» (іл. 5), Теодора Жеріко «Пліт Медузи» (іл. 6), Вінслоу Гомера «Лінія життя» (іл.

7), Іллі Рєпіна «Бурлаки на Волзі» (іл. 9) та «Запорожці пишуть листа турецькому султану» (іл. 8). Аналіз таких робіт дозволив звернути увагу на побудову простору картини, розташування персонажів, напрямок руху та взаємодію фігур у межах єдиної сцени. Саме ці спостереження стали орієнтиром для подальшого пошуку власного композиційного рішення.

Тема героїзму людини в умовах катастрофи має глибоке коріння в історії образотворчого мистецтва. У різні періоди художники зверталися до зображення драматичних подій, підкреслюючи силу людського духу та трагізм історичних обставин та водночас велич людського подвигу.

Так, значний вплив на розвиток соціально-драматичного мистецтва справили роботи Франсіско Гойї, у яких показано жорстокість війни та страждання людини [1, с. 1109]. У композиціях художника «Лихоліття війни» поєднуються реалістичність образів, експресивна світлотінь та емоційна напруга сцени. Гойя одним із перших почав розглядати трагедію війни не як героїчний епос, а як людську драму.

Французький художник Теодор Жеріко створив один із найвідоміших творів про людську боротьбу за виживання – картину «Пліт Медузи» [11]. Робота відзначається драматичною багатофігурною композицією, різкими діагоналями та сильним емоційним напруженням. Досвід Жеріко демонструє можливості мистецтва у передачі теми катастрофи та надії на спасіння.

Американський художник Вінслоу Гомер відомий сценами боротьби людини зі стихією. У картині «Лінія Життя» [8, 9] зображено момент порятунку людини рятувальником із корабля. Композиція побудована на динамічному русі та драматичному зіткненні людини і природної сили.

Розвиток реалістичної багатофігурної композиції можна простежити і в українському образотворчому мистецтві. Зокрема, подібні принципи виразно проявляються у творчості Іллі Рєпіна. Його роботи демонструють можливості реалістичного живопису у створенні складних сюжетних сцен, побудованих на взаємодії великої кількості персонажів [10]. У картині «Бурлаки на Волзі»

простежується принцип побудови композиції, де група людей об'єднана спільною дією, що створює відчуття колективного зусилля. Композиція побудована на послідовному ритмі фігур, що рухаються в одному напрямку. Кожен персонаж має індивідуальні риси та власний психологічний стан. Художник підкреслює фізичну напруженість праці через нахилені пози, важкі рухи та приглушену кольорову гаму. Подібний композиційний прийом є актуальним для теми дипломної роботи, оскільки діяльність рятувальників також передбачає взаємодію декількох осіб, спрямовану на досягнення спільної мети – порятунок життя та боротьбою людини з історичними потрясіннями.

Іншим прикладом багатофігурної композиції є картина «Запорожці пишуть листа турецькому султану» [13], де художник створює складну систему взаємопов'язаних жестів, поглядів і рухів, завдяки чому композиція набуває динамічного характеру. Фігури розташовані таким чином, що утворюють єдине емоційне поле, у центрі якого перебуває ключова дія – написання листа.

Для дипломної роботи важливим є принцип композиційної єдності групи, який Рєпін досягає через різноманітність поз і жестів, та спрямування поглядів до центру композиції. Цей підхід дозволяє художнику створити відчуття живого процесу. У власному творі, присвяченому рятувальникам ДСНС, подібний принцип може бути використаний для підкреслення взаємодії героїв під час виконання складного завдання.

Український художник Михайло Дерегус належить до визначних представників національної школи графіки ХХ століття [2]. Його творчість пов'язана з розвитком станкової та книжкової графіки, зокрема ілюстрацій до історичних і літературних творів. У своїх роботах художник широко використовував можливості лінії та штриха для передачі руху, емоційного напруження. Через різну густоту штриха та чергування світлих і темних площин художник передає напруження події, силу руху та взаємодію

персонажів. Фігури часто розміщуються у складних ракурсах, що створює відчуття просторової глибини та активної дії. Такий підхід є близьким до задуму дипломної роботи, оскільки сцена порятунку вимагає передачі швидкого руху, напруженої атмосфери та взаємодії кількох персонажів. Використання активної лінії та контрастної світлотіні дозволяє підкреслити драматизм ситуації та зосередити увагу глядача на ключовій дії.

Ознайомлення з науковими дослідженнями допомогло зрозуміти, як у мистецтві формується образ людини, що переживає складні історичні події, а також якими художніми засобами передається емоційна напруга та драматизм ситуації. Узагальнення опрацьованих матеріалів дало змогу визначити основні образні та композиційні орієнтири майбутнього твору. На основі зібраних джерел сформовано візуальний ряд аналогів, який став основою подальшого композиційного, сюжетного та образного пошуку в процесі створення дипломної роботи.

3. Аналіз аналогів

У процесі формування творчого задуму дипломної роботи було проаналізовано ряд живописних творів, зокрема картини А. М. Константинопольського «Рідна земля» (іл. 1), С. М. Сватули «Афганська війна. Як це було» (іл. 2), Є. В. Фетісова «Лист із дому» (іл. 3) та А. Г. Сафаргаліної «Весняні води» (іл. 4), у яких розкривається тема людини в умовах війни, небезпеки та складних життєвих обставин.

У цьому контексті варто звернутися до картини А. М. Константинопольського «Рідна земля» (іл. 1). У творі зображено групу військових під час короткого перепочинку. Центральна група об'єднана навколо постаті старшого солдата, що формує камерну, зосереджену атмосферу сцени. Композиція побудована за принципом щільного об'єднання

фігур, які утворюють цілісну групу навколо головної дії. Вона асиметрична, але врівноважена завдяки ритму поз і розподілу мас.

Різноманітність положень фігур – сидячих, нахилених, стоячих – створює живу пластичну структуру і підсилює відчуття природності сцени. Другий план розроблений узагальнено, фігури частково розчиняються у світлому середовищі, що додає просторової глибини і не відволікає від основної дії.

Колористичне рішення стримане, побудоване на землистих і приглушених зеленувато-сірих відтінках. Така гама підкреслює реалістичність ситуації та створює спокійну, але внутрішньо напружену атмосферу. Світло м'яке, без різких контрастів, що посилює відчуття життєвості, а не постановочності. Пластика фігур вирішена переконливо, з увагою до анатомії та природності рухів, що дозволяє передати втому, зосередженість і включеність кожного персонажа в спільну дію.

Образне рішення твору ґрунтується на темі взаємоповаги, досвіду та підтримки між людьми в складних умовах. Сцена подана без зовнішнього пафосу, що робить її більш переконливою і близькою до реальності.

Цей твір є показовим для дипломної роботи насамперед у плані побудови багатофігурної композиції. У ньому чітко простежується принцип об'єднання персонажів навколо однієї дії без втрати цілісності сцени. Такий підхід дозволяє зберегти живість ситуації, що є актуальним при створенні композиції з рятувальниками, де важливо передати як спільність дії, так і індивідуальність кожного учасника.

На відміну від попереднього твору, де композиція будується на щільній взаємодії персонажів, у картині С. М. Сватули «Афганська війна. Як це було» (іл. 2) увага зосереджена не стільки на дії, скільки на внутрішньому стані людини.

У центрі композиції розміщено постать солдата, який сидить на передньому плані. Його фігура виділена не тільки положенням, а й більшою

чіткістю опрацювання. Інші персонажі відсунуті вглиб простору, подані узагальнено, місцями силуетно. Така побудова створює відчуття дистанції між фігурами і водночас підсилює значення центрального образу.

Композиція має відкритий характер: фігури не замикаються в єдину групу, а розташовані розріджено, що підсилює відчуття простору. Вертикалі фігур і похилі лінії елементів середовища формують стриманий ритм без різкої динаміки. Простір здається «розтягнутим», що підсилює відчуття тривалості моменту.

Колористичне рішення витримане в холодній, приглушеній гамі. Відсутність яскравих кольорових акцентів і зближеність тонів створюють відчуття виснаженого середовища, у якому люди майже зливаються з простором. Світло розсіяне, без різких контрастів, що ще більше підкреслює стан спокою після напруги або перед нею.

Пластика фігури центрального персонажа передає втому і зосередженість. Він не взаємодіє активно з іншими, але його присутність визначає емоційний тон усієї сцени. Звідси, для власної роботи це важливо з точки зору балансу: поєднання активної сцени порятунку зі стриманими, зосередженими моментами дає можливість зробити композицію більш цілісною та уникнути перевантаження. Також цінним є прийом розрідженого простору, який допомагає точніше виділити головний акцент і посилити емоційне сприйняття сцени.

У творі Є. В. Фетісова «Лист із дому» (іл. 3) зображено групу військових у замкненому просторі укриття. Композиція вибудована навколо сцени читання листа, яка стає емоційним центром. Фігури розташовані щільно, формуючи замкнений простір, однак не утворюють єдиного ритмічного цілого: кожен персонаж занурений у власний стан – хтось слухає, хтось читає, інші відсторонено спостерігають або зосереджені на собі. Це створює відчуття одночасної близькості та внутрішньої відокремленості. Окрему увагу привертає постать одного з персонажів, погляд якого спрямований

безпосередньо на глядача. Такий прийом створює ефект прямого візуального контакту і ніби виводить частину композиції за межі зображеного простору. Завдяки цьому глядач не залишається стороннім спостерігачем, а включається в ситуацію, стає її умовним учасником. Подібний ефект досягається через фронтальне розташування голови та чітко спрямований погляд, що порушує замкненість внутрішньої сцени і додає їй більшої переконливості.

Важливу роль відіграє світло: джерело освітлення знизу (від буржуйки) формує різкі світлотіньові контрасти та вибірково підкреслює обличчя і жести. Завдяки цьому увага концентрується не на дії, а на індивідуальних переживаннях персонажів. Темне оточення і теплі світлові акценти створюють камерну атмосферу та підсилюють відчуття замкненого простору.

Колористичне рішення побудоване на зіставленні глибоких темних тонів і теплих світлових плям. Простір майже не деталізований, що дозволяє зосередитися на людських станах. Основний акцент зміщений на міміку, жести рук і нахили фігур, через які передається внутрішній стан кожного персонажа.

Образне рішення твору розкриває тему зв'язку людини з домом у ситуації війни: лист виступає смисловим центром, який об'єднує сцену через спільний зміст. Водночас персонажі реагують на нього по-різному, що створює ефект множинності станів у межах одного простору. На відміну від попередніх творів, де композиція трималася на дії або цілісному стані групи, у цій роботі структура вибудовується через світло і внутрішні акценти. Саме світлотінь дозволяє організувати композицію і спрямувати увагу глядача, не об'єднуючи фігури в єдину дію. Такий підхід показує, як можна працювати з багатофігурною сценою через індивідуальні стани персонажів, зберігаючи цілісність композиції без активної динаміки.

Інший підхід до трактування теми простежується у картині А. Г. Сафаргаліної «Весняні води» (іл. 4). У творі зображено двох дівчат, які виконують побутову роботу біля струмка. Одна фігура розташована сидячи на

передньому плані, інша – в нахиленій позі під час набору води. Композиція побудована за принципом діагонального розвитку: від переднього плану з фігурами та водою – у глиб простору, де відкривається пейзаж із деревами та будівлею. Вертикалі стовбурів дерев створюють чіткий ритм і водночас структурують простір.

Особливу роль відіграє пейзаж. Дерев без листя формують складну систему вертикалей, які контрастують із м'якими лініями землі та води. Вода в струмку та в ємностях додає композиції руху, але цей рух спокійний, без різкої динаміки.

Колористичне рішення побудоване на поєднанні холодних і теплих відтінків. Холодні сіро-блакитні та зелені тони води і тіней врівноважуються теплими охристими і коричневими відтінками землі та дерев. Це створює відчуття ранньої весни – ще холодної, але вже без снігу, з зеленою травою і літаючою ластівкою. Світло природне, розсіяне, без різких контрастів. На відміну від попередніх творів, воно рівномірно розподіляється по всій площині картини, що підсилює спокійний характер сцени. Пластика фігур стримана, рухи природні, без підкресленої експресії. Основний акцент зроблено на позах і взаємодії з предметами – відрами, водою, берегом. Образне рішення твору пов'язане з темою повсякденного життя, де відсутня зовнішня драматичність.

Аналіз розглянутих творів дозволив побачити різні способи побудови багатофігурної композиції – через дію, через стан і через світлову організацію простору. У роботах простежуються відмінні підходи до взаємодії персонажів: від цілісної групи, об'єднаної спільною дією, до роз'єднаних фігур, пов'язаних лише внутрішнім змістом сцени. Окрему увагу привертає роль світла – від розсіяного природного до локального контрастного, яке формує композиційний центр і керує увагою глядача.

Ці спостереження стали основою для формування власного рішення: у дипломній роботі передбачається поєднання динамічної багатофігурної сцени з чітким композиційним центром, використання світлотіні для акцентування

головної дії та збереження індивідуальності кожного персонажа в межах спільного процесу.

4. Розробка авторської концепції рішення теми

Тема рятувальників ДСНС з'явилася не випадково. Сьогодні це одна з тих професій, яка стала символом сучасної України. Рятувальники працюють там, де є пожежі, руйнування, обстріли, людський страх і небезпека. Вони першими приходять на місце трагедії, допомагають іншим і залишаються в ситуації до кінця. Саме тому ця тема стала основою дипломної роботи.

У центрі композиції знаходиться людина, яка рятує інших. Для мене образ рятувальника пов'язаний із витримкою, внутрішньою силою та готовністю діяти навіть у найскладніших умовах. Це люди, які щодня бачать руйнування, але продовжують виконувати свою роботу.

Назва «Ті, хто тримають небо» має символічний зміст. Вона пов'язана з людьми, завдяки яким у складний час зберігається відчуття безпеки і надії. У цій роботі небо сприймається як образ звичного життя, миру, можливості знову побачити дім, як раніше. Саме рятувальники допомагають утримувати відомий оточуючим світ від остаточного руйнування.

Композиція будується навколо групи рятувальників, які працюють серед диму, уламків і пожежі. Один із персонажів буде винесений на передній план. Саме він стане головним композиційним центром. Інші фігури підтримують загальну дію та створюють відчуття злагодженої роботи. Для мене було важливо показати не окрему людину, а команду, де кожен виконує свою роль.

Для роботи обрано низький ракурс, тому фігури виглядають більш сильними та монументальними. У композиції буде багато діагональних ліній – пожежні рукави, уламки, струмені води, нахили постатей. Це допоможе створити відчуття руху і напруження.

Колір у роботі планується стриманий: сірі, чорні, коричневі, темно-сині відтінки. Така гама дозволяє передати атмосферу пожежі, диму та руйнувань. На цьому тлі більш помітними стають світлі акценти води, відблиски світла, окремі елементи форми рятувальників. Світло допомагає виділити головні фігури та підкреслити емоційний стан персонажів.

У другому варіанті більше уваги приділено самому простору руйнування. Тут уже немає такого близького контакту з фігурою рятувальника, як у першому ескізі. Людина стає частиною великої сцени, де навколо переважають уламки, бетон, зруйновані стіни і відкритий простір будівлі.

Композиція побудована по діагоналі. Рух починається з фігури рятувальника внизу і продовжується вгору, до двох людей у верхній частині руїн. Через це вся сцена виглядає більш напруженою. Потік води теж працює як композиційна лінія, яка об'єднує різні частини картини.

Перший план у цьому варіанті виглядає важчим і масивнішим. Велика темна фігура рятувальника займає майже весь лівий кут композиції. На її фоні люди нагорі виглядають меншими, тому сильніше відчувається масштаб руйнувань.

Тут для мене головною є саме різниця між людиною і простором. Рятувальники виглядають маленькими порівняно з тим, що їх оточує, але продовжують працювати. Через що сцена має сприйматись більш драматично.

5. Композиційний пошук образотворчих засобів втілення творчого задуму

У процесі роботи над композицією було виконано кілька ескізних варіантів. Спочатку розглядався задум, у якому рятувальники зображувалися майже фронтально, на рівні очей глядача. Такий підхід дозволяв краще показати обличчя та емоції персонажів, але сама сцена виглядала занадто

спокійною. Руйнування сприймалися як другорядний фон, через що втрачалося відчуття небезпеки і масштабу події. Послідовні етапи цього пошуку подано в Альбомі ілюстрацій (іл. 10–14).

Пізніше з'явився інший задум, у якому було більше персонажів, уламків, деталей спорядження та окремих епізодів. На перший погляд це робило композицію більш насиченою, але поступово стало зрозуміло, що велика кількість деталей відволікає увагу. Погляд починав розсіюватися, а головний акцент губився серед другорядних елементів. Саме тому виникла потреба зробити композицію простішою і зосередитися на одній основній дії.

Найбільш переконливим виявився варіант із великою постаттю рятувальника на передньому плані. Саме вона стала композиційним центром і задала напрямок усій сцені. Пожежний рукав, нахил корпусу, напрям струменя води і розташування уламків допомагають побудувати рух углиб картини. Завдяки цьому погляд поступово переходить від переднього плану до зруйнованої будівлі та інших рятувальників, які працюють серед уламків.

Низький ракурс став одним із головних композиційних рішень, завдяки чому фігури рятувальників виглядають більш сильними, масивними, а руйнування – більш масштабними, через що сприймаються гостріше. Так і простір став ніби більшим і глибшим. Це все мало викликати у глядача відчуття присутності всередині події, ніби він знаходиться серед уламків і дивиться на сцену знизу.

Відчуття руху в композиції з'явилося завдяки тому, що більшість елементів спрямовані по діагоналі: пожежні рукави, струмені води, уламки та перекошені конструкції не залишають у просторі жодної стійкої точки. Через це сцена виглядає нестабільною, напруженою, ніби руйнування триває просто в цей момент. На такому фоні постаті рятувальників сприймаються більш впевнено, оскільки саме вони стають єдиними фігурами, які не підкоряються небезпеці і відчуття страху.

Контрастне освітлення допомогло зібрати композицію в єдине ціле, тому що без нього велика кількість деталей починала відволікати увагу. Темні фігури рятувальників добре виділяються на тлі світлого диму, води та уламків, завдяки чому погляд не затримується на другорядних об'єктах і відразу переходить до людей. В той же час, світлі ділянки диму, води та неба створюють простір навколо фігур і дають можливість чіткіше побачити їхні пози, жести та напрям руху.

Колір у цій роботі пов'язаний із самим станом простору після руйнування. Після пожежі, диму, пилу і води середовище ніби втрачає свою природну насиченість, тому в композиції переважають приглушені сірі, коричневі та холодні синюваті відтінки. Хотілося передати відчуття важкого повітря, вологи, попелу і гару, коли все навколо виглядає брудним, вкритим пилом і слідами руйнування. Через це бетон, уламки, стіни і земля мають різні відтінки: десь вони світліші через попіл, десь темніші через воду або кіптяву. Навіть вода у композиції не сприймається чистою, тому що проходить через дим і пил, через що набуває холодних сірих і синюватих тонів. Саме завдяки цьому струмінь води добре видно на фоні темних уламків і фігур. Одяг рятувальників, каски і спорядження теж поступово вкриваються пилом, вологою і слідами гару. Здається, через таке колористичне рішення середовище сприймається більш правдиво.

У результаті вдалося знайти композицію, у якій головна увага зосереджується на рятувальниках і їхній роботі серед руйнувань. Низький ракурс, напрям руху, світло і стриманий колір допомогли зробити сцену більш напруженою, цілісною і близькою до того відчуття, яке хотілося передати в роботі.

6. Технологічні та живописні засоби виконання художнього твору

Дипломна робота виконується у техніці олійного живопису на полотні. Вибір саме цієї техніки пов'язаний із характером теми та необхідністю передати складний простір руйнування, фактуру бетону, диму, води, уламків і спорядження рятувальників. Олійний живопис дозволяє працювати з багат шаровістю кольору, глибокими світлотіньовими переходами та складними відтінками, які важко досягти в інших матеріалах. Для роботи планується використати полотно на підрамнику великого формату. Великий розмір дає можливість детальніше пропрацювати фігури, зробити композицію більш монументальною та посилити відчуття присутності глядача всередині події. Основа ґрунтується заздалегідь, що дозволяє рівномірно наносити фарбу і забезпечує міцність живописного шару.

Перед початком живопису виконується рисунок на полотні. На цьому етапі уточнюються пропорції фігур, розташування рятувальників, масштаб руйнувань і загальний напрям композиції. Особлива увага приділяється передньому плану, оскільки саме він формує відчуття близькості до події. Велика постать рятувальника, пожежний рукав, уламки та напрям потоку води повинні одразу задавати головний рух композиції. Після нанесення рисунка виконується підмальовок. На цьому етапі визначаються основні тональні співвідношення, загальний розподіл світла і тіні, а також колористична основа майбутньої роботи. Для цього можуть використовуватися розведені олійні фарби або суміш фарби з розчинником. Основні графічні та кольорові етапи створення картини зафіксовано в ілюстративному матеріалі (іл. 10–15).

У роботі значну роль відіграє світло. Основне освітлення будується на контрасті темних фігур і світлого середовища. На фоні диму, води, неба та уламків добре видно силуети рятувальників, тому саме люди залишаються головним змістовим центром композиції. Світло також допомагає розділити простір на передній, середній і дальній плани. Найбільш контрастними будуть

фігури на передньому плані, тоді як дальні частини композиції поступово розчиняються в диму і повітрі.

Колористичне рішення пов'язане зі станом простору після руйнування. У композиції переважають приглушені сірі, коричневі, чорні та холодні синюваті відтінки. Саме вони допомагають передати атмосферу диму, пилу, мокрого бетону, гару і води. Поверхні уламків, стін і землі мають різні відтінки: десь вони світліші через попіл, десь темніші через воду, кіптяву або вологу. Завдяки цьому простір не виглядає одноманітним.

Фігури рятувальників виконуються більш детально, ніж інші частини композиції. Особлива увага приділяється положенню корпусу, жестам рук, нахилам фігур і взаємодії між персонажами. Обличчя не будуть надмірно деталізованими, оскільки головний акцент робиться на загальному образі людини в дії.

У роботі планується поєднання різних типів мазка. Для передачі диму, неба, води і дальнього плану використовуватиметься більш широкий і вільний мазок. Для зображення фігур, рук, касок, ременів, пожежного рукава і окремих уламків доцільним є більш точний і щільний мазок. Саме завдяки такому поєднанню можна зробити композицію більш живою. Велике значення має фактура поверхонь. Уламки бетону, металу, цегли, пилу та мокрих поверхонь потребують різного живописного вирішення. Для передачі шорсткості уламків можуть використовуватися густіші шари фарби. Вода, навпаки, потребує більш прозорого і легкого письма. Через такі відмінності простір виглядає більш переконливо і матеріально.

Під час завершального етапу роботи уточнюються світлові акценти, найважливіші контрасти та деталі. На цьому етапі визначаються найбільш освітлені частини композиції, посилюються тіні, уточнюються краї фігур і головні композиційні лінії.

7. Висновки

У ході виконання дипломної роботи було узагальнено результати теоретичного дослідження, аналізу художніх аналогів, композиційного пошуку та практичної роботи над створенням портретно-жанрової композиції «Ті, хто тримають небо». Отримані результати дали змогу сформулювати такі висновки:

1. Актуальність обраної теми підтверджується сучасними умовами життя українського суспільства. Війна зробила працю рятувальників однією з найбільш помітних і суспільно важливих. Саме вони працюють після обстрілів, гасять пожежі, розбирають завали, евакуюють людей та допомагають місту швидше повернутися до нормального життя. Відповідно, у процесі виконання дипломної роботи «Ті, хто тримають небо» було послідовно опрацьовано основні етапи створення сюжетно-тематичної композиції, присвяченої рятувальникам ДСНС. Саме через цю тему стало можливим поєднати особисте ставлення до подій сьогодення з пошуком художнього образу людини, яка продовжує діяти в небезпечному середовищі.

2. На першому етапі було зібрано та систематизовано теоретичні й візуальні матеріали, пов'язані з темами війни, катастрофи, героїзму та зображення людини в умовах небезпеки. Аналіз наукових праць і художніх творів дозволив точніше зрозуміти, якими засобами в мистецтві передаються травматичний досвід, драматизм події, внутрішній стан людини та напруження простору. Саме цей матеріал став основою для подальшого композиційного й образного пошуку та допоміг визначити головні орієнтири роботи: активний рух, багатофігурність, контраст світла і тіні, виразність жестів і важливу роль середовища.

3. У процесі аналізу художніх аналогів було виявлено різні підходи до побудови сюжетної сцени, а саме через взаємодію кількох персонажів, через внутрішній стан людини, через ритм простору, колір і світлотінь. Це

дало можливість зрозуміти, які саме художні рішення є найбільш переконливими для власного задуму. На цій основі було сформовано авторську концепцію дипломної роботи, у центрі якої образ рятувальника як людини, що працює серед диму, води, уламків і небезпеки, але продовжує виконувати свій обов'язок. Назва «Ті, хто тримають небо» підкреслює думку про людей, завдяки яким після катастрофи зберігається можливість повернення до життя.

4. У ході композиційного пошуку було виконано кілька ескізних варіантів, що дало змогу поступово відмовитися від перевантаженої сцени й зосередитися на більш цілісному та виразному рішенні. У результаті було обрано композицію з великою постаттю рятувальника на передньому плані, низьким ракурсом і діагональною побудовою основних ліній. Таке рішення дозволило передати відчуття руху, напруження, нестійкого простору й масштабу руйнувань. Важливим стало і те, що в цій роботі простір не залишається лише фоном: дим, вода, уламки, бетон, пил і гар формують загальний емоційний стан композиції та підсилюють образ людини в дії.

5. Суттєву роль у створенні художнього образу відіграли світло і колір. Контраст між темними посталями рятувальників і світлішим середовищем допоміг зосередити увагу саме на людях, а стримана кольорова гама з перевагою сірих, коричневих, чорних і холодних синюватих відтінків дала можливість передати стан мокрого бетону, диму, гару, пилу й води. Саме через таке колористичне рішення простір став більш переконливим, а сцена – ближчою до реальних відчуттів після руйнування.

6. У технологічному аспекті було обґрунтовано вибір олійного живопису на полотні, оскільки ця техніка найкраще відповідає поставленим художнім завданням та надає можливість працювати з тональними переходами, багатошаровістю кольору, різною щільністю мазка та фактурою поверхонь. Поєднання більш вільного письма для диму, води і повітряного середовища з точнішим опрацюванням фігур, спорядження та деталей

переднього плану дозволяє досягти більшої просторової і матеріальної переконливості.

7. У результаті роботи над означеною темою вдалося сформувати цілісне композиційне, образне та живописне рішення твору, в якому рятувальник постає не лише як учасник конкретної сцени, а як образ людини, що тримає на собі можливість подальшого життя серед руйнування і небезпеки. Значущість розробленої авторської концепції полягає в тому, що вона дає змогу осмислити сучасну реальність через образ тих, хто щодня повертає простору безпеку, а людям – надію. Ця тема може мати подальший розвиток у наступних творчих роботах, пов'язаних із образом людини дії, сучасним героїзмом і художнім осмисленням досвіду війни. Отже, поставлену мету дипломної роботи було досягнуто, а основні завдання виконано.

8. Список використаних джерел

1. Енциклопедія сучасної України. Ред. кол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін. НАН України, НТШ. К.: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2014. Т. 14. 767 с.
2. Дерегус Михайло Гордійович. Вкарбовані в літопис науки. Уклад. О. І. Вовк, А. В. Григор'єв, С. М. Куделко; гол. ред. В. С. Бакіров. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2020. 98 с. ISBN 978-966-285-613-2.
3. Bouvier P. “Yo lo vi”. Goya witnessing the disasters of war. *International Review of the Red Cross*. 2011. Vol. 93. No. 884. С. 1047–1054. URL: https://international-review.icrc.org/sites/default/files/irrc-884-bouvier_0.pdf.
4. Froggett L., Bennett J. Aesthetic Enactment: Engagement with Art Evoking Traumatic Loss. *Social Sciences*. 2023. Vol. 12. No. 8. Article 437. URL: <https://doi.org/10.3390/socsci12080437>.
5. Levchenko, M., Lymarenko, L., & Tereshenko, N. (2025). Art on the front line: visual culture of war and the image of victory in ukrainian art discourse 2022-2024. *Ukrainian culture: the past, modern ways of development*, (50), 100–108. URL: <https://doi.org/10.35619/ucpmk.50.944>.
6. Mato K. Spectator as Witness: Trauma and Testimonio in Contemporary Cuban Art. *Arts*. 2023. Vol. 12. No. 4. Article 152. URL: <https://doi.org/10.3390/arts12040152>.
7. Musée du Louvre. Think Big (explore the palace). Louvre Museum. 2024. URL: <https://www.louvre.fr/en/explore/the-palace/think-big>.
8. Nineteenth-Century Art Worldwide. Winslow Homer, «The Life Line». *Nineteenth-Century Art Worldwide*. 2014. Vol. 13. No. 2. URL: https://19thc-artworldwide.org/pdf/python/article_PDFs/NCAW_583.pdf.
9. Philadelphia Museum of Art. The Life Line, Winslow Homer. Philadelphia Museum of Art Collection. 2024. URL: <https://www.philamuseum.org/objects/104826>.

10. Shimshon, A. (2021). The Recipe for Success: Repin's Painting *Barge-Haulers on the Volga* and Stasov's Conception of Russian Art. *Arts*, 10(4), 85. URL: <https://doi.org/10.3390/arts10040085>.
11. Smarthistory. Théodore Géricault, «The Raft of the Medusa» Smarthistory. 2023. URL: <https://smarthistory.org/theodore-gericault-raft-of-the-medusa/>.
12. Szerszeń T. Painful Images: Ukraine 1993, 2014, and 2022. *Arts*. 2024. Vol. 13. No. 1. Article 8. URL: <https://doi.org/10.3390/arts13010008>.
13. The Zaporozhian Cossacks. *The Art Story*. URL: <https://www.theartstory.org/artist/repin-ilya/>.

9. Список ілюстрацій

1. Константинопольський А. М. Рідна земля. 1957. Полотно, олія. 170×240 см. Харківський художній музей.
2. Сватула С. М. Афганська війна. Як це було. 2000–2004. Художньо-просторова діорама. Харківський музей-діорама воїнів-інтернаціоналістів.
3. Фетісов Є. В. Лист із дому. Полотно, олія.
4. Сафаргаліна А. Г. Весняні води. Полотно, олія.
5. Гойя Ф. Лихоліття війни. 1810–1820. Офорт, акватинта.
6. Жеріко Т. Пліт Медузи. 1818–1819. Полотно, олія. 491×716 см. Лувр, Париж.
7. Гомер В. Лінія життя. 1884. Полотно, олія. 72,7×113,7 см. Музей мистецтв, Філадельфія.
8. Рєпін І. Запорожці пишуть листа турецькому султану. 1880–1891. Полотно, олія. 203×358 см.
9. Рєпін І. Бурлаки на Волзі. 1870–1873. Полотно, олія. 131,5 × 281 см.
10. Начерки до дипломного проєкту.
11. Графічні пошуки композиції дипломного проєкту.
12. Композиційні й стилістичні пошуки до дипломного проєкту.
13. Кольорові пошуки до дипломного проєкту.
14. Кольорові ескізи до дипломної роботи.
15. Димченко Д. П. Дипломна робота «Ті, хто тримають небо». 2026. Полотно, олія.

10. Альбом ілюстрацій

Іл. 1. Константинопольський А. М. Рідна земля

Іл. 2. Сватула С. М. Афганська війна. Як це було

Іл. 3. Фетісов Є. В. Лист із дому

Іл. 4. Сафаргалін А. Г. Весняні води

Іл. 5. Ф. Гойа. Серія картин «Лихоліття війни»

Іл. 6. Т. Жеріко. Пліт Медузи

Іл. 7. В. Гомер. Лінія Життя

Іл. 8. І. Рєпін. Запорозжці пишуть листа турецькому султану

Іл. 9. І. Рєпін. Бурлаки на Волзі

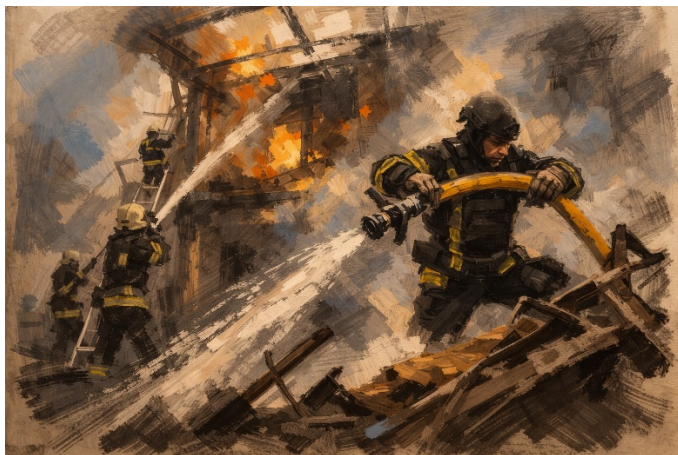
Іл. 10. Начерки до дипломного проєкту

Іл. 11. Графічні пошуки композиції дипломного проєкту.

Іл. 12. Кольорові пошуки до дипломного проєкту.

Іл. 13. Кольорові ескізи до дипломної роботи

Іл. 14. Картон до дипломної роботи

Іл. 15. Димченко Д. П. Дипломна робота «Ті, хто тримають небо». 2026